

1564: L'any que els catalans havien perdut la memòria

Autor: Pep Mayolas

Data de publicació: 09-10-2024

L'arribada de la cort espanyola a la Barcelona de 1564 ens aboca a un fet insòlit: els catalans de l'època vivien orfes de memòria històrica, i els distingits cortesans del seguici reial ficaren tant el dit a la nafra que van provocar una reacció patriòtica de les Corts catalanes. En Pep Mayolas reflexiona sobre l'estranya inexistència de referents històrics catalans a mitjan segle XVI.

LA MISTERIOSA DESAPARICIÓ DE LES CRÒNIQUES MEDIEVALS CATALANES EN PLE RENAIXEMENT

«L'any 1564, els nobles barons de la Cort de Barcelona, cansats de suportar els malèvols comentaris que gent d'altres terres feien sobre la manca de memòria històrica catalana, decidiren d'encomanar-ne la redacció a Antoni Viladamor. Calia començar pel primer poblament de les nostres contrades i seguir amb les fundacions de les ciutats, els fets d'armes més rellevants i les gestes dels nostres herois, per a exemple de les generacions futures».[1]

Aquesta notícia presenta unes arestes inquietants. Si fem cas del relat acadèmic, Felip II visitava Barcelona per primer cop des que era sobirà de la Corona hispànica: nominalment des del gener de 1556, per abdicació del seu pare Carles I a Brussel·les, i físicament des de la tardor de 1559, quan arriba a la península ibèrica després de quatre anys (1554-1558) com a rei consort d'Anglaterra. Mai un sobirà de la Corona catalana havia trigat tant de temps, un cop proclamat rei, a venir a jurar les lleis del país. Per primera vegada en la història, també, el tribunal de la Inquisició de Barcelona havia estat present en la comitiva institucional que havia sortit a rebre solemnement el monarca i en la cerimònia de besamans.[2] El diumenge 5 de març, Felip «va assistir a un acte de fe celebrat en honor seu a la plaça del Born, just als afores de la ciutat; per als inquisidors era una ocasió especial, ja que mai abans se'ls havia permès d'utilitzar la plaça pública».[3] El rei va escenificar el seu suport als torturadors no només assistint a l'acte on cremaren

vius 38 penitenciat, [4] sinó decretant «la divisió del Palau Reial entre la Diputació i la Inquisició, especificant les cambres, els corredors i fins les finestres que pertanyerien a cadascú en el futur (la secció ocupada pel Sant Ofici hauria de ser protegida per murs nous)», [5] concreta En Geoffrey Parker, en un moment en què les tensions entre les autoritats catalanes i els inquisidors eren força indicatives del signe dels nous temps. En aquest ambient tibet, la noblesa castellana que integrava el seguici del rei es vantava de la preeminència històrica que les cròniques autoritzades a arribar a la impremta atorgaven a Castella, menystenien tot aquell qui no sabés expressar-se en el castellà de la cort i, si algun prohom barceloní reivindicava el prestigi de la llengua autòctona i la història dels antics monarques catalans, els hostes de terra endins manifestaven el seu desdeny per un llenguatge que trobaven arcaic o grotesc i per unes gestes del passat que desconeixien i de les quals, pel que sembla, no en restava cap testimoni fefaent.

L'Antoni Simon i Tarrés, estudiós de les construccions polítiques que donaren lloc a l'estat modern espanyol, també es feia ressò d'aquest episodi i el contextualitzava com una resposta catalana a l'aragonesisme exacerbada dels famosos Anales d'En Çurita. L'«Eulàlia Duran ha remarcat com la publicació l'any 1562 dels dos primers volums dels Anales de la Corona de Aragón de Jerónimo Zurita va provocar una reacció patriòtica de les institucions catalanes contra la visió aragonesista i massa proreialista de Zurita. Com a resultat d'això, la cort de Barcelona de 1564 encarregà a l'arxiver Antoni Viladamor la composició d'una crònica del Principat que s'havia de publicar en català i llatí, i que havia de ser «tan copiosa que-s pogués mostrar davant tots los strangers»». [6]

L'escenari que ens dibuixa aquesta informació resulta inconcebible i absolutament desconcertant. Per què era necessària una crònica de nova factura per destacar el paper dels catalans en la història de la mal anomenada «Corona d'Aragó»? Que no comptaven amb les obres dels cronistes dels segles XIII, XIV i XV, arxivers o humanistes que, sovint per encàrrec reial, havien narrat, des d'una òptica plausiblement catalana, els orígens i les gestes de Catalunya en relats que anaven del principi dels temps als regnats d'Alfons el Magnànim o Ferran el Catòlic?

Aquesta buidor clamorosa, aquesta aparent desaparició a mitjan segle XVI d'uns textos medievals que han arribat fins a nosaltres i que la historiografia d'avui té ben presents resulta xocant i molt poc versemblant. Afortunadament, l'Eulàlia Miralles ha transcrit el contingut literal de la petició que consta en les actes parlamentàries, i això ens permet d'avançar poc a poc cap a la llum. «L'any 1564, les Corts de Barcelona demanen al rei el nomenament d'un cronista per a Catalunya. Els termes amb què ho fan són els següents: «Perquè per falta de històries los fets y cosas antigues del Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdaña resten oblidats, y sia no sols cosa convenient però necessària, així per despedir moltes causes com per lo que toca al bon govern de un regne, tenir història certa y cumplida dels fets dels antepassats, lo que si en província alguna convé [és] en los dits Principat y comtats, ahon los exemplars dels antepassats no sols morren, però en cosa a les voltes no fan ley. Per ço, humilment supplica a vostra magestat la present Cort li plàcia lur consentiment y approbació statuir y ordenar que sia nomenat y deputat, ab lo salari que apareixerà als tres braços, una persona experta, sàvia, pròvida en cròniques y històries naturals dels dits Principat y comtats, la qual tinga particular càrrec de recopilar, ordenar y scriure una crònica en llatí y una altra en vulgar català com a semblant Principat convé, y de totes les cosas notables dels dit Principat y comtats axí passadas com presents segons deu fer un cronista savi y de experiència. Declarat en lo salari que li volen donar. Sa magestat en la nominació los darà tota satisfació»». [7]

Fixem-nos en el començament: «Perquè per falta de històries los fets y cosas antigues del Principat de Catalunya y comtats de Rosselló y Cerdaña resten oblidats». «Per falta d'històries»! I En Lluís Orriols deia que els comentaris malèvols que feien la gent d'altres terres eren també a causa de «la manca de memòria històrica catalana». Ens ho tornem a demanar. On eren, al 1564, les antigues cròniques catalanes, que sabem que existien, segons totes les versions acadèmiques? On eren, per exemple, les Gesta comitum Barchinonensium que anaven del primer comte de Barcelona, Guifré d'Arrià, pare de Guifré I el Pelós, fins al comte Ramon Berenguer IV, la primera versió de les quals va romandre al monestir de Ripoll fins al 1268, [8] amb una segona versió sembla que dipositada a la cancelleria del Consell de Cent barceloní [9] i encara una tercera i definitiva redacció que el doctor Stefano Maria Cingolani ha pogut estudiar tan detalladament [10] en els nostres dies? O què se n'havia fet de les Històries e conquestes del realme d'Aragó e principat de Catalunya compilades per lo honorable mossèn Pere Tomich, cavaller, les quals tramès al molt honorable arquebisbe de Saragossa, enllestides el 1438, que abraçaven des de la creació del món fins al mandat d'Alfons el Magnànim, estampades al 1495 per En Joan Rosembach i reimpresses al 1519 (Rosembach) i al 1534 (Carles Amorós), amb revisió, introducció i afegit d'un capítol per part de l'humanista Martí Ivarra? [11] On eren les Chroniques de Hespània (1495-1513) del notari i arxiver reial Pere Miquel Carbonell, que s'acabaren d'estampar el 15 de novembre de 1546 al taller d'En Carles Amorós [12] i es publicaren de manera pòstuma al 1547? Malgrat la referència a Espanya en el títol, a En Carbonell el «mou l'ambició patriòtica de donar a conèixer, més enllà de l'interès immediat arxivístic, la història de Catalunya amb l'ajuda de cròniques anteriors i de documentació de l'Arxiu Reial». [13] De fet, a despit que de principi a fi el llibre era intitulat Chroniques de Hespània, al final de l'obra hi figurava aquest colofó: «a lahor y gloria de nostre senyor Deu Jesuchrist y de la humil verge María es acabada la present obra de las

chroniques de Cathalunya», [14] i avui sabem que era el mateix autor qui considerava Hespanya un sinònim exacte i precís de Cathalunya. L'Eulàlia Duran situa al darrer terç del segle XV la proliferació d'històries generals d'Espanya escrites segons la concepció castellana, i «davant el perill de difusió d'una imatge negativa de la Corona d'Aragó, l'estratègia catalana fou doble: primer, apropiar-se del nom d'Espanya per a designar la Corona d'Aragó o la seva àrea catalana (Pere Miquel Carbonell), i després, confeccionar històries d'Espanya que abraressin equilibradament les dues corones (Francesc Tarafa)». [15] Però Na Duran ens avisa de seguida que «l'empresa no tingué gaire èxit per manca de tradició i de suport de la cort reial». [16] No costa gaire d'endevinar quines cròniques impulsava la cort hispànica, si proliferaven les castellanes i, en canvi, les catalanes no varen transcendir «per manca de tradició i de suport de la cort reial».

Si continuem amb les narracions històriques que els pròcers barcelonins semblaven no conèixer o trobaven a faltar, també ens podem demanar què se n'havia fet, al 1564, de l'edició estampada a Saragossa el 1509 del *De primis Aragoniae regibus et eorum rerum gestarum perbreui narratione libri quinque* del sicilià Luca Marineu Sícul, [17] un dels cronistes oficials dels Reis Catòlics. En la mateixa línia, hom es pregunta on era l'edició de 1545 de l'obra dedicada als mateixos monarques pel cardenal Joan Margarit (1421-1484), el *Paralipomenon Hispaniae*, on el bisbe de Girona celebrava la unitat que Isabel i Ferran havien procurat a Espanya. I les anomenades «Quatre Grans Cròniques», que segons un instrument tan objectiu, neutre i controlat per la FAES com la wikipèdia, «formen el millor conjunt historiogràfic de l'Europa medieval», [18] «el monument més impressionant de la literatura històrica catalana de tots els temps» [19] i «un dels lligats més valuosos de la historiografia universal»? [20] On eren, a l'any 1564, el *Llibre dels fets* de Jaume I el Conqueridor, el *Llibre del rei* En Pere d'En Bernat Desclot, la *Crònica d'En Ramon Muntaner* i la *Crònica de Pere el Cerimoniós*? La mateixa Eulàlia Duran, en glossar per a la GEC la figura de l'impressor i poeta valencià Felip Mei, ens adverteix que de jove dirigí l'estampació de la *Crònica d'En Muntaner* feta per la seva mare, la vídua de l'impressor Joan Mei Jerònima Galès, i en redactà la dedicatòria. Això ho va fer En Mei a València l'any 1557, [21] i pel que sembla, cap d'aquells prohoms barcelonins del 1564 no l'havien llegit, no en tenien cap exemplar a casa i ni tan sols en coneixien l'existència. És absolutament inversemblant. Com és que ningú va pensar a esgrimir alguna d'aquestes obres, dues de les quals contenien, presumptament, les paraules autògrafes de dos monarques catalans (avantpassats carnals del mateix Felip II) per reivindicar la importància de la història medieval catalana? L'Àngel Casals, expert com n'hi ha pocs en l'impacte del Renaixement a casa nostra, detecta «un canvi important en el discurs ideològic català» [22] a mitjan segle XVI, esmenta les cròniques d'En Carbonell (1547), d'En Tarafa (1554) i els *Col·loquis* d'en Cristòfor Despuig (1557) per argumentar que «encara que les tres obres no són comparables entre sí, la coincidència en el temps demostra que la historiografia catalana, amb la base goticista i hispànica de final del segle passat, prenia una nova embranzida» [23] i subratlla, significativament, que «totes tres obres fan una reivindicació de la hispanitat catalana». [24] Si bé la d'En Despuig no havia passat del manuscrit i potser no es coneixia a Barcelona, les altres dues consta que havien arribat a la impremta. Per què ningú les va tenir en compte, al 1564?

És del tot incomprendible. I no s'hi val suposar que cadascun dels exemplars d'aquelles cròniques estampades al 1495, al 1509, al 1534, al 1539, al 1546 o al 1557... s'havien perdut o malmès a totes les biblioteques institucionals o a les privades per manca d'higiene, per deteriorament a causa de la humitat, les rates o els insectes bibliòfags. Als segles XV i XVI, un llibre d'impremta era gairebé un article de luxe, un producte car que havia requerit un esforç de producció, que havia hagut de superar controls i obtenir permisos per existir, ben selectivament, en el nombre limitat d'exemplars autoritzats per a cada edició. Un llibre es tenia en preuada estima perquè, llegit en veu alta, era un element de diversió que formava part de les estones lúdiques de la família, o bé perquè constituïa un recull de saviesa, una font de coneixement. Hi havia títols que aportaven solera i prestigi només de lluir en la biblioteca de qui els posseïa. Un llibre formava part del patrimoni d'un llinatge, constituïa un bé a inventariar i a transmetre de pares a fills, una peça que podia ser objecte de cobdícia i, per això, un valor en una negociació. Un llibre, en fi, era un tresor que de temps immemorials, abans de la invenció de la impremta, destacava entre els obsequis d'intercanvi entre prínceps i aristòcrates. Per tot plegat, doncs, hem d'entendre que a l'any 1564, les antigues cròniques d'història catalana manuscrites o les estampades vint, trenta o setanta anys enrere no s'havien perdut per negligència, no s'havien llençat distretament a la brossa, ni llanguien ignorades a casa dels seus propietaris, omplint-se de pols en unes lleixes que no tocava mai ningú i hom n'ignorava l'existència. De cap manera. Aleshores, si aquelles glorificacions del passat català havien estat autoritzades a imprimir-se —això diuen els peus d'impremta dels exemplars que han arribat als nostres dies— i formaven part de les biblioteques que els pares deixaven als fills, no tenim més remei que demanar-nos on paraven, aquelles cròniques, a mitjan segle XVI?

«EN LOS DITS PRINCIPAT Y COMTATS, AHON LOS EXEMPLARS DELS ANTEPASSATS NO SOLS MORREN, PERÒ EN COSA A LES VOLTES NO FAN LEY»

Podríem continuar indagant com és que als parlamentaris catalans de 1564 no se'ls va ocórrer de fer valer, tampoc, el *De origine et rebus gestis Regum Hispaniae* que el canonge Francesc Tarafa, ja al·ludit per l'Eulàlia Duran, havia

dedicat a l'aleshores príncep Felip al 1553, obra estampada a Flandes al 1556, que abraçava equilibradament la història de les dues Corones...

...però és hora de considerar si no hem passat massa de pressa per l'afirmació que consta en la súplica parlamentària al rei Felip perquè autoritzi i proveeixi un cronista fiable i exhaustiu de la història catalana, on els peticionaris aspiren, recordem-ho, a «tenir història certa y cumplida dels fets dels antepassats, lo que si en província alguna convé [és] en los dits Principat y comtats, ahon los exemplars dels antepassats no sols morren, però en cosa a les voltes no fan ley». O sigui, que a Catalunya i als comtats, les obres dels avantpassats no només «moren», sinó que «en cosa», en determinades qüestions, «a les voltes no fan ley», és a dir, de vegades no fan honor a la veritat. Aquesta acta de cort ens acaba de proveir, si ho hem entès bé i si som capaços d'acceptar-ho, un testimoni definitiu sobre la sort que corrien els llibres dels avantpassats dels catalans: n'hi havia uns que morien, que vol dir que desapareixien —possiblement perquè havien estat requisats i destruïts—, i d'aquells que en restaven alguns exemplars «vius», resulta que «en cosa» i «a les voltes no fan ley». Al capdavant, devia ser per això que no desapareixien: perquè després de segrestar-los, ja els havien reescrit i ja no reflectien els fets del passat.

Perquè, tal i com constata la Marcela Londoño, «en el cas espanyol, les llicències d'impressió foren competència de l'Estat, a través del Consell Reial, i la revisió posterior estigué a càrrec del Sant Ofici, tret del cas de les reedicions d'obres religioses o de devoció, inclosos els llibres d'hores, que podia córrer a càrrec de les autoritats eclesiàstiques».[25] Tant a Espanya com a Portugal, per tant, «existí una censura prèvia a la impressió, preventiva, i una altra de posterior, prohibitòria».[26] i òbviament, no tan sols pel que pertocava a llibres de religió. A més a més, cal recordar que, a banda del control de les edicions que per la pragmàtica d'Isabel i Ferran del 8 de juliol de 1502 ja instal·lava la censura prèvia sobre tot aquell manuscrit que aspirés a passar per la impremta, l'any 1530, davant l'eclosió del luteranisme en territoris de l'imperi de Carles I i com a mesura per a contrarestar l'entrada furtiva de llibres prohibits, el Consejo Supremo de la Inquisición va introduir «dues novetats importants: la visita de les biblioteques públiques i privades per a recollir les obres suspectes, i la menció expressa dels llibres en l'"Edicte de fe"».[27]

És així com, almenys des de 1530, si no d'abans, cada patrici barceloní que posseïa una biblioteca, per minsa que fos, havia de témer la visita dels oficials de la Inquisició, que en nom de Déu podien entrar i registrar casa per casa i prendre'n tot allò que al seu reconsagrat criteri fos suspecte d'heretgia. No cal dir que qualsevol obra que posés en dubte o contradigués les cròniques oficials castellanes que s'anaven imprimint sense pausa des de finals del segle XV seria material susceptible de segrest i posterior examen als tallers de l'infame tribunal. D'ençà de l'examen, llavors, serien ben pocs els llibres que tornarien a mans dels seus propietaris, i els pocs que ho fessin potser hi arribarien visiblement mutilats, amb línies o paràgrafs sencers il·legibles o un bon tou de pàgines arrencades. És digne de ser consignat, també, que al mateix any 1530 en què es decretaren aquelles mesures excepcionals, el papa Climent VII havia atorgat indulgència plenària a les confraries de familiars de la Inquisició,[28] una dispensa papal que garantia la impunitat dels gossos de presa i els acabà convertint en una veritable Gestapo del segle XVI. I per acabar de sublimar de forma aberrant tot aquell abús de poder, veiem que data també del 1530 la clàusula de l'Edicte de Fe que fomentava les delacions anònimes entre veïns i coneguts. «Quant a l'"Edicte de fe", es proclamava tots els anys convidant els fidels a denunciar els sospitosos de judaisme, mahometanisme i luteranisme. Però des de 1530 s'hi inclou la clàusula que insta a denunciar als qui "hagin tingut o tinguin llibres d'en Luter i d'altres heretges, l'Alcorà, Bíblies en romanç" i qualsevol altre dels reprovats i prohibits. Les llargues repercussions d'aquesta clàusula arriben fins a finals del segle XVIII».[29]

En José Luís Villacañas detecta a mitja dècada dels trenta, aleshores, una voluntat de retornar a l'època de Ferran el Catòlic per part del Sant Ofici quan «el Consejo de la Suprema desplega una intensificació dels fenòmens de la qual són molt clars, tant com la seva pretensió de la restauració dels temps ferrandins. Cap indicador millor d'aquest fenomen que el simple fet que al 1536 es publicaren les Instrucciones Antiguas, que rehabilitaren les instruccions inquisitorials d'En Deça. Els mètodes de censura s'havien reforçat des de 1530, amb la inspecció de llibreries i biblioteques i amb la prohibició per via d'edictes sobirà».[30] El panorama que se'ns descriu convida a sospitar cada vegada més, doncs, que les obres dels avantpassats catalans que «moren» havien desaparegut efectivament, i que les que «no fan ley» o bé s'havien escrit faltant a la veritat, o bé havien patit alteracions significatives, amb tota probabilitat després d'haver passat una temporada a ca'ls angelets de la reescriptura.

DOS TESTIMONIS REVELADORS

Uns valuosos testimonis de la dècada anterior a 1564 avalen, si no confirmen del tot, la nostra interpretació de les paraules dels diputats. El primer el trobem en acostar-nos a la vida i l'obra del ja esmentat Francesc Tarafa (Llerona, c. 1495 – Roma, 1556), canonge de la catedral que fou l'encarregat d'impulsar la renovació i ordenació de l'Arxiu

Capítular i la Biblioteca de la seu barcelonina. «El 1536 comença el primer llibre d'Exemplaria, la sèrie que tan gran servei havia de prestar a la història de la Catedral, i en el pòrtic de la qual es projecta la valorització de la història. És aquest mateix any de 1536 que estan datats els primers llibres sobre l'Arxiu, la preparació dels quals no pogué ser improvisada, i comporta una activitat en els anys anteriors. Entre d'altres, foren iniciats el 1536 l'Especulo de la Manna i de la Pia Almoina».[31] «Vers el 1546 escriví un episcopologi de Barcelona, en llatí. És autor d'una Crònica de cavallers catalans escrita vers el 1530 (publicada el 1952); dedicà a Felip II de Castella un diccionari historicogeogràfic en llatí, De Hispaniae situ, provinciis, populis, regionibus, oppidis, fluminibus ... dictionarium (1552), del qual hi ha una versió anterior (o posterior) en català. El 1553 publicà a Anvers De origine ac rebus gestis, publicat el 1562 en versió castellana d'Alfonso de Santacruz (que hi féu alguns afegits) a Barcelona sota el títol de Crónica de España. Deixà inèdita una Linea regum Hispaniarum i una Crònica de la província de Catalunya».[32]

Després de mitja vida dedicada a la cura de l'Arxiu Capítular i de la Biblioteca de la Catedral, En Tarafa s'enemistà amb el capítol al 1553, no se sap per quina raó, i marxà a Roma, on morí entre el febrer i l'agost de 1556. I ara ve el més interessant. «No ens atrevim a formular un judici definitiu sobre allò que tingué lloc en aquest darrer període de la seva vida, però no podem negar que, coincidint amb els anys que comença a publicar els seus llibres, cap al 1553, es manifesta una certa campanya contra la seva activitat literària que ell mateix insinua en el pròleg de La Crònica de la província de Cathalunya (1553), amb aquelles paraules dedicades al príncep Felip: "confiant aver dé star aquesta historia sots protecció de vostra altesa que ab sa auctoritat dels envidiosos i malevols será deslliurada"».[33] Així, doncs, En Francesc Tarafa dedicava la seva història de Catalunya al futur Felip II amb l'esperança que la protecció reial deslliurés l'obra dels envejosos i dels malèvols, un adjectiu que ja havíem llegit en l'apunt d'En Lluís Orriols. Per bé que l'acadèmia només hi veu «una certa campanya contra la seva activitat literària», que un autor tan poc sospitos d'heretgia com un canonge de la Catedral hagués de patir pel destí de la seva obra si no invocava la protecció del príncep, màxima autoritat del país al 1553 en absència de l'emperador, deixa molt clara l'altíssima entitat dels enemics que posaven en perill la temptativa d'impressió. Fixem-nos que En Tarafa era qui havia renovat i ordenat l'Arxiu Capítular, cosa que volia dir que tenia accés a fons documentals del passat, i que els seus temors es manifesten en el pròleg d'una crònica històrica sobre Catalunya. I la protecció s'invoca contra l'enveja i la malvolença. Qui podia sentir «enveja» d'una història de la terra catalana? Algú d'una terra que no tenia història, o que no la tenia tan bona. I qui podria servir una mala voluntat contra la història catalana? La resposta a aquesta pregunta l'obtenim del cavaller i humanista tortosí Cristòfor Despuig, el segon dels testimonis reveladors que anunciàvem en aquest apartat.

En Despuig declarava haver escrit els seus famosos Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa (1557) «en glòria y honra de la Corona de Aragó y singularment de la nació cathalana».[34] En aquesta obra, l'autor retreu a alguns cronistes i historiadors castellans «que per no publicar la glòria dels espanyols que no són castellans, çelen la veritat, y per fer gloriosa la sua pròpia nació no dupten a escriurer matèria», on la paraula «matèria» sembla que substituï el mot «mentires» que es llegia en la versió primigènia, com assenyalen el pare Fidel Fita, l'Eulàlia Duran i En Jordi Bilbeny. Una substitució que, a parer d'En Bilbeny, juntament amb tot allò que va denunciant En Despuig, «delata i explicita públicament que els llibres escrits —i caldria afegir-hi també "supervisats"— per castellans són una mera invenció farcida de falsedats».[35] No ho diu només el Cap de Recerca de l'INH. Dos acadèmics curosos de no ofendre la versió oficial hispànica amb un biaix massa catalanista com són l'Enric Querol i En Josep Solervicens, responsables d'una edició crítica dels Col·loquis d'En Despuig, «remarquen que al segon col·loqui s'hi "articula una veritable contrahistòria que destaca el caràcter heroic d'un conjunt de monarques i nobles catalans, les gestes dels quals han estat oblidades o tergiversades en les històries d'Espanya redactades des de Castella o impulsades per cronistes imperials"».[36] Una contrahistòria de la història oficial castellana, que recupera gestes de monarques i nobles catalans omeses o —subratllem— tergiversades des de Castella! Vet aquí. Ara podem entendre, en part, per què l'obra d'En Cristòfor Despuig no es va imprimir fins a l'any 1877, per compte del pare Fita, i encara des d'una còpia tardana i dubtosa, ja que no se'n conserva el manuscrit original.[37]

I vet aquí, també, els enemics envejosos i malèvols dels quals es volia protegir En Francesc Tarafa, i les raons per les quals els seus llibres Linea regum Hispaniarum i Crònica de la província de Catalunya no passaren del manuscrit i restaren inèdits. Els temors del canonge barceloní i les denúncies de l'humanista tortosí revelen per què els diputats de 1564 es trobaven orfes de cròniques històriques catalanes i patien els comentaris «malèvols» dels cortesans d'altres terres. Al rovell de l'ou del Renaixement, se'ns dibuixa una societat principatina en la qual les històries de Catalunya, si realment s'anaven editant tal com es desprèn dels peus d'impremta dels exemplars que en l'actualitat es conserven, eren segrestades i desapareixien. Ens ho han dit ben clar: «los exemplars dels antepassats no sols morren, però en cosa a les voltes no fan ley». I ara se'ns obren uns altres interrogants. Totes aquestes cròniques que avui coneixem i que els diputats de 1564 no tenien en compte, eren de les que havien «mort» i desaparegut? O eren de les que deien mentides i «no fan ley»? I a continuació, si són de les que havien estat segrestades i havien desaparegut... Com és que ens han arribat i les tenim, avui?

Ens fa l'efecte que hem tocat el moll de l'os. Rumiem-ho amb deteniment. Si aquestes històries ja existien i estaven en

circulació, però els diputats no els donaven cap crèdit i reclamaven del rei un cronista savi i solvent que redactés una història veraç de Catalunya, és senyal que aquestes obres, des del Llibre dels Feyts de Jaume I fins al De origine ac rebus gestis del canonge Tarafa publicat a Anvers al 1553, no eren res més que un enfilall de mentides i falsedats, i no explicaven la veritable història catalana. Ara bé, si resulta que aquestes obres havien desaparegut del mapa i ja no existien per als parlamentaris catalans de 1564... Com és que ens han arribat i avui conformen les parets mestres de la nostra història? La qüestió subsisteix, trona i reverbera contra murs i finestres, pissarres i lleixes, cúpules i sostres d'universitats, d'arxius, de biblioteques i de col·legis majors. En quin moment del temps van tornar a reaparèixer, si havien estat requisesades? I si les havien retingut aquells enemics que tant temia En Francesc Tarafa, per quin motiu les haurien tornat a posar en circulació, amb el perill que travessessin els segles i les poguéssim alçar, talment ho fem avui, com a testimonis verídics del nostre passat? És que van deixar de ser «envejados i malèvols» i van fer un acte de contrició, els al·lèrgics a la història catalana? O potser és que aquelles obres desaparegudes van ser modificades, reescrites i reeditades, mantenint sibil·linament el peu d'impremta original, fins al punt que ja no suscitaven cap enveja ni cap mala fe, i és per això que les tenim, ara i aquí, sense obstacle ni objecció de cap mena?

En la propera comunicació ens fixarem en les fonts que va emprar l'arxiver Antoni Viladamor per a confeccionar la inacabada història de Catalunya que li fou encomanada, unes fonts que constitueixen, per si mateixes, tota una realitat indiciària. També ens acostarem una mica als famosos Anales de la Corona de Aragón del funcionari inquisitorial Jeroni Çurita i al rebuig que van provocar, tant a Castella com a Catalunya, i als retrets que li feia En Viladamor. Amb aquests dos articles, aleshores, i complementats amb aquell que vam dedicar als Projectes de desmembrament del regne de Tarragona en temps dels Reis Catòlics,[38] considerarem assentades les bases per poder argumentar amb més fonaments la construcció de les falses Corones de Castella i d'Aragó a la fi del segle XV, que ja vam explicitar respecte a la castellana,[39] però encara no pel que toca a la mal anomenada Corona d'Aragó.

PEP MAYOLAS

Bibliografia:

[1] LLUÍS ORRIOLS I MONSET, Antoni Viladamor i la seva "Història General de Catalunya". La invenció de la Història, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 1999, p. 10.

[2] ALFREDO CHAMORRO ESTEBAN, "La representación del poder en la Corona de Aragón: El encaje de la Inquisición en los ceremoniales cívicos (siglos XVI y XVII)" dins Poder, sociedad, religión y tolerancia en el mundo hispánico, de Fernando el Católico al siglo XVIII, Eliseo Serrano Martín y Jesús Gascón Pérez (eds.), Institución Fernando el Católico, Excma. Diputación de Zaragoza, Saragossa, 2018, p. 445.

[3] HENRY KAMEN, Canvi cultural a la societat del Segle d'Or. Catalunya i Castella, segles XVI i XVII, Pagès Editors, Lleida, 1998, p. 70.

[4] Ídem, p. 308.

[5] GEOFFREY PARKER, Felipe II. La biografía definitiva, Editorial Planeta SA, Barcelona, 2013, p. 484 i 486.

[6] ANTONI SIMON i TARRÉS, Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2005, p. 151-152.

[7] EULÀLIA MIRALLES, "L'historiador Antoni Viladamor i el seu entorn familiar: notes biogràfiques" dins Pedralbes, Revista d'Història Moderna, n. 17 (1997), pp. 121-152, p. 147.

[8] STEFANO MARIA CINGOLANI, La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques i la historiografia catalana, des del segle X fins al XIV, Editorial Base, Barcelona, 2007, p. 25.

[9] Ídem, p. 28.

[10] Ídem, p. 146-151.

[11] EULÀLIA DURAN i GRAU, Gran Enciclopèdia Catalana, ECSA, <https://www.enciclopedia.cat/diccionari-dhistoriografia-catalana/pere-tomic>

[12] FELIP MATEU i LLOPIS, "Los historiadores de la Corona de Aragón durante la Casa de Austria", dins Discursos leídos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona en la solemne Recepción pública de Don Felipe Mateu y Llopis el día 14 de marzo de 1943, S. A. Horta de Impresiones y Ediciones, Barcelona, 1944, p. 12.

[13] EULÀLIA DURAN i GRAU, Estudis sobre cultura catalana al Renaixement, 3i4, Eliseu Climent, Editor, València, 2004, p. 509.

[14] FELIP MATEU i LLOPIS, "Los historiadores de la Corona de Aragón durante la Casa de Austria", ob. cit., p. 14.

[15] EULÀLIA DURAN i GRAU, Estudis sobre cultura catalana al Renaixement, ob. cit., p. 61-62.

[16] Ídem, p. 62.

[17] FELIP MATEU i LLOPIS, “Los historiadores de la Corona de Aragón durante la Casa de Austria”, ob. cit., p. 9.

[18] https://ca.wikipedia.org/wiki/Les_quatre_grans_Cr%C3%B2niques

[19] STEFANO MARIA CINGOLANI, La memòria dels reis, ob. cit., contraportada.

[20] Ídem.

[21] EULÀLIA DURAN i GRAU, Gran Enciclopèdia Catalana, ECSA, Barcelona, <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/felip-mei-i-gales>

[22] ÀNGEL CASALS, “Pensament i discurs ideològic a l’Edat Moderna”, dins L’Edat Mitjana. Món real i espai imaginat (FLOCEL SABATÉ, Coordinador), Editorial Afers, Catarroja, 2012, p. 196.

[23] Ídem, p. 196-197.

[24] Ídem, p. 197.

[25] MARCELA LONDOÑO, Las oraciones censuradas. Superstición y devoción en los índices de libros prohibidos de España y Portugal (1551-1583), Herder Editorial SL, Barcelona, 2019, p. 96.

[26] Ídem.

[27] LUÍS GIL FERNÁNDEZ, Panorama social del humanismo español (1500-1800), Editorial Tecnos SA, Madrid, 1997, p. 566.

[28] DORIS MORENO, La invención de la Inquisición, Marcial Pons, Ediciones de Historia SA, Madrid, 2004, p. 220.

[29] LUÍS GIL FERNÁNDEZ, ob. cit. p. 567.

[30] JOSÉ LUIS VILLACAÑAS, ¿Qué Imperio?, Editorial Almuzara SL, Córdoba, 2008, p. 253.

[31] JOSEP SANABRE, El Archivo de la Catedral de Barcelona. Los Archivos Eclesiásticos de la Diócesis de Barcelona, vol. II, Imprenta Pulcra, Barcelona, 1948, p. 39.

[32] EULÀLIA DURAN i GRAU, Gran Enciclopèdia Catalana, ECSA, Barcelona, <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/francesc-tarafa-i-savall>

[33] JOSEP SANABRE, ob. cit., p. 44.

[34] JORDI BILBENY, “En Cristòfor Despuig blasma que els castellans s’inventen la Història (1557)” dins Inquisició i Decadència, Libbooks Barcelona SL, Barcelona, 2018, p. 65.

[35] Ídem, p. 68.

[36] Ídem, p. 69.

[37] Ídem, p. 65.

[38] PEP MAYOLAS, “Projectes de desmembrament del regne de Tarragona en temps dels Reis Catòlics”, Institut Nova Història, 20 de març de 2024, <https://www.inh.cat/articles/Projectes-de-desmembrament-del-regne-de-Tarragona-en-temps-dels-Reis-Catolics>

[39] PEP MAYOLAS, “La construcció de les falses corones de Castella i d’Aragó a la fi del segle XV”, Institut Nova Història, 1 de maig de 2024, <https://www.inh.cat/articles/La-construccio-de-les-falses-corones-de-Castella-i-d-Arago-a-la-fi-del-segle-XV>